Norræna velferðarmiðstöðin

Þátttaka á neyðartímum

Bók fyrir börn um rétt þeirra til þátttöku

Efnisyfirlit

1. Formáli 2

2. Inngangur 3

3. Réttur þinn til þátttöku – 12. gr. 6

4. Ungmennin sögðu það sjálf 9

5. Réttur barna til að taka þátt í neyðarástandi 11

6. COVID-19 heimsfaraldurinn og börn á Norðurlöndunum 19

Ísland 20

Danmark 24

Suomi | Finland 27

Grønland 32

Norge 35

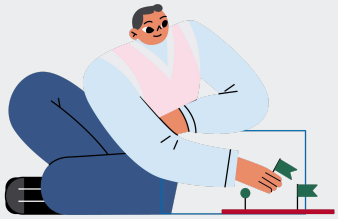
Sverige 38

Åland 42

Um útgáfuna 45

1. Formáli

Þessi síða er fyrir fullorðna. Ef þú ert barn skaltu byrja á næstu síðu.

Þetta er barnvæn útgáfa skýrslunnar Participation is Protection – Embedding Children's Rights in Nordic Crisis Governance. Í skýrslunni er fjallað um hvernig réttur barna til að láta í ljós skoðanir sínar og hafa áhrif var tryggður á Norðurlöndunum á meðan Covid-19 heimsfaraldurinn stóð yfir. Helsta niðurstaðan var sú að börn voru að stórum hluta ekki höfð með í ráðum þegar teknar voru ákvarðanir sem höfðu mikil áhrif á líf þeirra. Þegar leitað var eftir skoðunum barna var það oft gert of seint til að þær gætu haft raunveruleg áhrif.

Ef skýrsla um þessa niðurstöðu væri aðeins gefin út á formi sem fullorðnir gætu lesið væri verið að endurtaka sömu mistökin og fjallað er um í skýrslunni. Þessi útgáfa er ætluð lesendum frá um tíu ára aldri og fullorðna fólkinu í kringum þá, m.a. í skólum, heilbrigðis- og félagsþjónustu og á þeim stöðum þar sem ákvarðanir um börn eru teknar.

Þetta er ekki samantekt. Sameiginlegi hlutinn útskýrir rétt barna til að láta í ljós skoðanir sínar og hafa áhrif, hvað ungmenni sjálf sögðu og hvaða breytingar við viljum að stjórnvöld geri. Embætti umboðsmanna barna í hverju landi hafa síðan skrifað sinn eigin kafla, á sínu tungumáli, um það sem gerðist þar á tímum Covid-19.

Textanum er ætlað að vera lesinn af börnum, ekki aðeins að fjalla um þau.

2. Inngangur

Einhver tók ákvörðun

Vorið 2020 var skólum víða á Norðurlöndunum lokað. Fótboltaæfingar féllu niður. Tónlistarkennsla stöðvaðist. Félagsmiðstöðvar lokuðu. Börn voru heima vikum saman og í sumum löndum mánuðum saman.

Einhver tók allar þessar ákvarðanir.

Það var ekki einn ákveðinn einstaklingur og markmiðið var ekki að gera börnum illt. Nýr sjúkdómur sem kallast Covid-19 var að breiðast út um allan heim. Enginn hafði fengið sjúkdóminn áður og enginn vissi hversu hættulegur hann yrði. Þess vegna reyndu stjórnvöld að hægja á útbreiðslunni með því að halda fólki frá hvert öðru. Takmarkanir komu og fóru í um tvö ár. Síðan lauk þessu og flest varð aftur eins og það hafði verið áður. Ef þú varst ung eða ungur á þessum tíma manstu kannski ekki mikið eftir þessu.

En allar þessar ákvarðanir höfðu áhrif á líf barna. Samt var sjaldan spurt hvað börnum fyndist áður en ákvarðanir voru teknar.

Það á að hlusta á börn

Næstum öll lönd heims hafa samþykkt alþjóðlegan samning um réttindi barna. Hann heitir Barnasáttmáli Sameinuðu þjóðanna. Þar segir m.a. að þú eigir rétt á að segja hvað þér finnst um allt sem hefur áhrif á þig og að fullorðnir eigi að taka það sem þú segir alvarlega. Það er ekki nóg að hlusta. Það þarf að taka skoðanir þínar alvarlega. Næsti kafli fjallar um þennan rétt og hvað hann þýðir fyrir fullorðna.

Til þess að þessi réttur hafi raunverulega þýðingu þurfa fjögur atriði að vera til staðar:

- Það þarf að vera umhverfi þar sem þú getur sagt hvað þér finnst.
- Þú þarft að geta tjáð þig á þann hátt sem hentar þér.
- Sá sem tekur ákvörðun þarf að hlusta.
- Það sem þú segir á að geta haft áhrif.

Síðasta atriðið er það sem fullorðnir gleyma stundum. Ef þú ert spurð eða spurður eftir að ákvörðunin hefur þegar verið tekin er ekki raunverulega verið að hlusta á þig. Sama á við ef sá sem spyr þig getur engu breytt. Hvort tveggja gerðist oft á meðan Covid-19 stóð yfir.

Þegar hlustað er á börn verða breytingar

Það getur raunverulega breytt einhverju þegar hlustað er á börn. Það gerist ekki alltaf, en við höfum þegar séð dæmi um það á Norðurlöndunum.

Í Finnlandi eiga þeir sem búa til ný lög að spyrja börn hvað þeim finnst þegar lögin hafa áhrif á þau.

Á Íslandi sagði umboðsmaður barna að breyta þyrfti því hvernig sýnataka barna færi fram. Eftir það fóru börn í sýnatöku á öðrum stað en fullorðnir, þurftu ekki að bíða jafn lengi og starfsfólk var sérstaklega valið til að taka á móti þeim.

Á Álandseyjum var mikið rætt um skólamáltíðir og hvernig fjarkennsla ætti að fara fram á meðan heimsfaraldurinn stóð yfir. Árið 2021 var lögunum breytt svo reglurnar yrðu skýrari ef svipuð staða kæmi upp aftur.

Ungmenni tóku líka þátt í að skrifa þessa bók. Á fundi í Helsinki og á vinnustofu sögðu þau hvað þeim fyndist skipta mestu máli. Skoðanir þeirra höfðu áhrif á þær tillögur sem settar eru fram í bókinni. Þessar breytingar urðu ekki vegna þess að fullorðnir ákváðu skyndilega að gera betur. Þær urðu vegna þess að einhver sagði sína skoðun og einhver sem gat breytt hlutunum hlustaði.

Til hvers er þessi bók?

Oftast var þetta þó ekki svona. Börn voru almennt ekki höfð með í ráðum þegar teknar voru ákvarðanir um skólann þeirra, frítímann eða heilsuna. Mörg börn fylgdu reglunum vandlega en sáu fullorðna brjóta þær. Eftir þetta báru sum þeirra minna traust til fullorðinna. Börn sem áttu erfitt fyrir áður en heimsfaraldurinn hófst urðu oft verst úti.

Þeir sem vinna að réttindum barna í Danmörku, Finnlandi, Grænlandi, Íslandi, Noregi, Svíþjóð og á Álandseyjum skrifuðu þessa bók saman vegna þess að þeir telja að næst þegar eitthvað stórt gerist verði hlutirnir að vera öðruvísi. Það mun einhvern tímann gerast aftur, jafnvel þótt það verði eitthvað allt annað en heimsfaraldur.

Í þessari bók getur þú lesið um hvað réttur þinn til að láta skoðanir þínar í ljós og hafa áhrif þýðir í raun, hvað ungmenni sjálf segja, hvaða breytingar við viljum sjá og hvað fór úrskeiðis í þínu landi og hinum löndunum. Fyrst kemur kafli sem er sameiginlegur öllum löndunum, síðan kaflinn um þitt eigið land og loks kaflar um hin löndin.

Þú þarft ekki að lesa allt og þú þarft ekki að lesa kaflana í réttri röð.

3. Réttur þinn til þátttöku – 12. gr.

Sigurveig Þórhallsdóttir

Þú átt rétt á að hlustað sé á þig

Þú átt rétt á að segja hvað þér finnst um mál sem hafa áhrif á þig. Þessi réttur kemur fram í 12. gr. Barnasáttmála Sameinuðu þjóðanna. Hann þýðir að fullorðnir eiga að gefa þér tækifæri til að segja þína skoðun. Þeir eiga að hlusta á þig og taka það sem þú segir alvarlega. Þetta á við um ákvarðanir sem varða þig, til dæmis heima, í skólanum, þegar þú ferð til læknis eða færð aðra þjónustu.

Skoðanir þínar skipta máli

Börn vita margt um eigið líf. Þú veist hvernig hlutirnir eru fyrir þig, hvað veldur þér áhyggjum og hvað skiptir þig máli. Fullorðnir þurfa á þessum upplýsingum að halda þegar þeir taka ákvarðanir sem hafa áhrif á þig.

Að hlusta á þig þýðir ekki að fullorðnir þurfi alltaf að gera nákvæmlega það sem þú vilt. Þeir eiga hins vegar að taka það sem þú hefur sagt alvarlega þegar þeir taka ákvörðun.

Eftir því sem þú eldist og þroskast eiga skoðanir þínar að fá aukið vægi. Það er þó enginn ákveðinn aldur þar sem skoðanir þínar byrja allt í einu að skipta máli. Yngri börn eiga líka sama rétt á að hlustað sé á þau.

Upplýsingar skipta máli

Áður en þú segir skoðun þína þarftu að skilja hvað er að gerast. Fullorðnir eiga að veita þér upplýsingar sem þú skilur og þú átt að geta spurt spurninga ef eitthvað er óljóst.

Þú gætir líka þurft tíma til að hugsa áður en þú segir hvað þú vilt. Þegar þú hefur fengið nægar upplýsingar er auðveldara fyrir þig að ákveða hvað þér finnst og hvað þú vilt segja.

Þú ræður hvort þú vilt tjá þig

Það er réttur þinn að segja hvað þér finnst, en þú þarft ekki að gera það. Þú getur ákveðið að þú viljir ekki segja skoðun þína. Þú getur líka sagt að þú sért ekki viss, að þú þurfir meiri upplýsingar eða meiri tíma til að hugsa.

Fullorðnir eiga ekki að þrýsta á þig að segja eitthvað ef þú vilt það ekki.

Að hlustað sé á þig þýðir meira en að þú fáir að tala

Þú átt rétt á að tjá þig. Þegar ákvörðun hefur áhrif á þig eiga fullorðnir ekki aðeins að leyfa þér að tala. Þeir eiga líka að hlusta á þig og hugsa um það sem þú segir þegar þeir taka ákvörðunina .

Skoðun þín á að vera hluti af því hvernig ákvörðunin er tekin .

Hvað þýðir þátttaka?

Þú gætir heyrt fullorðna tala um þátttöku barna.

Þátttaka þýðir að börn:

- **fá upplýsingar sem þau skilja**
- **fá tækifæri til að segja hvað þeim finnst**
- **taka þátt í ákvörðunum sem hafa áhrif á þau**

Stundum snýst þetta um ákvörðun sem varðar eitt barn. Til dæmis gæti einhver spurt hvað þér finnst um eitthvað sem gerist í skólanum eða um stuðning sem þú færð.

Börn eiga líka rétt á að láta skoðanir sínar í ljós sem hópur. Þau eiga til dæmis rétt á að segja hvað þeim finnst um skólareglur, leiksvæði, almenningssamgöngur eða ný lög sem hafa áhrif á börn.

Réttur þinn til að láta í ljós skoðanir þínar tengist öðrum réttindum þínum

Í Barnasáttmálanum eru fjórar mikilvægar meginreglur:

2. gr. – Öll börn eiga sömu réttindi, óháð því hver þau eru eða hvaðan þau koma.

3. gr. – Fullorðnir eiga að gera það sem er barni fyrir bestu.

6. gr. – Öll börn eiga rétt á að lifa, vaxa og þroskast.

12. gr. – Öll börn eiga rétt á að hlustað sé á þau.

Þessi réttindi tengjast hvert öðru. Fullorðnir geta til dæmis ekki vitað hvað er þér fyrir bestu nema þeir hlusti á þig. Þess vegna er réttur til að hafa áhrif svo mikilvægur hluti af réttindum barna.

4. Ungmennin sögðu það sjálf

Wilma Jensén

Í júní 2025 komu ungmenni frá öllum Norðurlöndunum og Eystrasaltslöndunum saman á fundi í Helsinki. Í tvo daga ræddu þau eina spurningu: Hvernig tryggjum við að hlustað sé á börn og ungmenni þegar eitthvað alvarlegt gerist?

Áður en þau komu höfðu þau lesið það sem fullorðna fólkið hafði skrifað fyrir þessa bók. Síðan sögðu þau hvað þeim fannst vanta. Þetta var það sem þau töldu skipta mestu máli.

Að spyrja er ekki það sama og að hlusta

Ungmennin sögðu að fullorðnir rugluðu þessu oft saman. Það er hægt að spyrja þig hvað þér finnst án þess að svarið þitt hafi nokkur áhrif.

Þau vildu að börn fengju alltaf skýr svör um hvort skoðanir þeirra hefðu haft áhrif. Þá vissi hvert barn hvort hlustað hefði verið á það í alvöru.

Leiðir til að hlusta á börn þurfa að vera tilbúnar áður en eitthvað gerist

Ungmennin lögðu mikla áherslu á þetta. Það er ekki hægt að finna upp nýja leið til að hlusta á börn þegar neyðarástand er þegar hafið. Leiðin þarf að vera til og vera notuð svo hún virki líka þegar eitthvað alvarlegt gerist

Ungmennateymi í neyðarástandi

Ungmennin komu með hugmynd að sérstöku viðbragðsteymi ungmenna. Hópurinn tæki þátt þegar eitthvað alvarlegt gerðist og fengi raunveruleg verkefni, en ekki bara tækifæri til að segja skoðun sína.

Teymið gæti til dæmis starfað innan skóla, svipað og nemendaráð. Ungmennin töldu að slík teymi ættu að vera víða, í sveitarfélögum, á landsvísu og á milli landa.

Sum vildu ganga lengra og hafa tvö teymi sem ynnu saman, annað skipað ungmennum og hitt fullorðnum. Þannig væru sjónarmið ungmennanna sjálfstæð og skýr en yrðu ekki bara hluti af ákvörðunum fullorðinna.

Ungmennin sem enginn heyrir í

Ungmennin bentu líka á að oft væru sömu ungmennin spurð, þau sem væru þegar virk og tækju þátt.

Eitt ungmenni á fundi getur þurft að tala fyrir hönd þúsunda barna og ungmenna sem hafa aldrei verið spurð hvað þeim finnst.

Ungmennin töldu að þau gætu oft sjálf náð best til barna og ungmenna sem fá sjaldan að taka þátt. Það getur verið auðveldara að svara jafnaldra en fullorðinni manneskju.

Ungmennin vilja fá að taka þátt

Ungmennin vildu ekki bara fá þakkir fyrir skoðanir sínar. Þau vildu að fullorðnir sæju að þau hefðu eitthvað mikilvægt fram að færa.

Þau vildu fá að vera með frá upphafi og alltaf þegar mikilvægar ákvarðanir væru teknar. Þau vildu líka geta tekið þátt í alvöru en ekki bara fá loforð um að á þau yrði hlustað.

5. Réttur barna til að taka þátt í neyðarástandi

Kirsten Sandberg

Hvað geta Norðurlöndin lært af heimsfaraldrinum?

Norðurlöndin brugðust ekki öll eins við heimsfaraldrinum. Í öllum löndunum voru þó settar reglur og teknar ákvarðanir sem breyttu daglegu lífi barna.

Skólum var nokkrum sinnum lokað í vikur eða mánuði og þá var fjarkennsla. Börn gátu ekki tekið þátt í frístundastarfi eins og áður. Þau höfðu færri tækifæri til að hitta aðra og eyddu miklum tíma heima með fjölskyldum sínum.

Mörg börn sögðust hafa lært minna, verið einmana og liðið illa. Þau höfðu áhyggjur af heilsu fjölskyldunnar og af því hvort hún ætti nóg af peningum. Þau söknuðu líka ömmu og afa.

Börn fylgdu reglunum til að hjálpa til við að stöðva útbreiðslu veirunnar en það gerðu ekki allir fullorðnir. Þetta varð til þess að sum börn treystu fullorðnum síður.

Sumum börnum leið þó betur þegar þau voru ekki í skólanum. Þau urðu þá síður fyrir einelti og fannst þau ekki útundan.

Sum börn, sérstaklega þau yngri, höfðu gaman af því að vera meira heima með foreldrum sínum. Eldri börn söknuðu frekar einkalífs og tíma út af fyrir sig. Eftir því sem heimsfaraldurinn dróst á langinn varð staðan erfiðari.

Börn sem áttu erfitt heima hittu ekki kennara eða aðra fullorðna sem hefðu getað tekið eftir vandanum

og hjálpað þeim að fá aðstoð.

Fjarkennsla var betri en engin kennsla. Tölvur og önnur stafræn tæki voru notuð meira í náminu. Sumar fjölskyldur höfðu hins vegar ekki gott netsamband, tölvu eða spjaldtölvu. Börn í fjölskyldum með litlar tekjur áttu því erfiðara með að fylgja náminu.

Almennt hafði heimsfaraldurinn meiri áhrif á börn sem áttu þegar í erfiðleikum.

Þrátt fyrir þetta var sjaldan hlustað á skoðanir barna eða hugsað um það sem væri þeim fyrir bestu þegar ákvarðanir voru teknar. Hvorki skólar, sveitarfélög né stjórnvöld hlustuðu nægilega á börn. Mörg börn fengu heldur ekki upplýsingar um stöðuna á skýru máli sem þau skildu.

Réttindi barna og það sem þeim er fyrir bestu

Í upphafi heimsfaraldursins var enginn sérstakur fulltrúi barna meðal þeirra sem tóku ákvarðanir.

Þegar skólum var lokað og frístundastarf takmarkað var ekki hugsað nógu vel um hvað væri börnum fyrir bestu. Börn sem voru einmana eða leið illa gátu ekki rætt við skólahjúkrunarfræðing eða sálfræðing. Þau hittu heldur ekki aðra fullorðna sem hefðu getað hjálpað þeim ef þeim leið illa heima.

Umboðsmenn barna á Norðurlöndunum vöktu athygli stjórnvalda á stöðu barna. Smám saman fengu réttindi barna meiri athygli.

Börn eiga að fá að taka þátt

Ekki allir fullorðnir á Norðurlöndunum gera sér grein fyrir því hversu mikilvægt er að börn fái að taka þátt þegar ákvarðanir eru teknar. Börn og ungmenni hafa fá tækifæri til að taka þátt í lýðræðinu og hafa áhrif á ákvarðanir.

Sjaldan var hlustað á skoðanir barna á meðan heimsfaraldurinn stóð yfir. Það voru engar skýrar reglur um hvenær og hvernig ætti að spyrja börn hvað þeim fyndist. Börn voru til dæmis ekki spurð áður en skólum var lokað eða aðrar mikilvægar ákvarðanir teknar.

Ungmennaráð og nemendaráð voru ekki spurð álits, ekki einu sinni á netinu. Samtök sem vinna með börnum voru aðeins stundum spurð álits.

Í Finnlandi og á Álandseyjum var netið oftar notað en í hinum löndunum til að spyrja börn álits.

Áður en ákvarðanir voru teknar í skólum voru börn sjaldan spurð hvað þeim fyndist. Mörgum börnum fannst þau ekki fá að taka þátt og að skoðanir þeirra skiptu ekki máli.

Mörg börn vildu leggja sitt af mörkum. Á Íslandi tóku börn virkan þátt í að bregðast

við heimsfaraldrinum. Í Svíþjóð vildu börn líka taka þátt og hjálpa til við að draga úr smitum. Ef fullorðnir hefðu séð þetta og leyft börnum að taka þátt hefðu börnin fundið að þau gætu haft áhrif. Þau hefðu líka fundið að þau væru hluti af sameiginlegu verkefni.

Sum börn áttu erfiðara en önnur

Sum börn fá ekki þá umönnun sem þau eiga rétt á. Sum verða fyrir ofbeldi heima hjá sér. Þegar þau þurftu að vera meira heima á meðan heimsfaraldurinn stóð yfir jókst hættan á að illa væri komið fram við þau.

Á sama tíma hittu þau síður kennara og aðra fullorðna sem hefðu getað hjálpað þeim.

Þjónusta sem hjálpar börnum hefði átt að vera áfram í boði, en þeir sem tóku ákvarðanir hugsuðu ekki alltaf nógu vel um þetta.

Hinsegin börn og ungmenni, börn í fjölskyldum með litlar tekjur og börn með heilsuvanda fengu síður en önnur börn tækifæri til að taka þátt. Þau voru heldur ekki spurð hvernig mætti bæta stöðuna.

Upplýsingar til barna

Börn fengu oft ekki mikilvægar upplýsingar um heimsfaraldurinn eða þær ákvarðanir sem voru teknar. Stundum komu upplýsingarnar of seint eða voru of flóknar.

Þetta átti sérstaklega við um yngri börn og börn sem tilheyrðu minnihlutahópum.

Hvað þarf að gera eftir heimsfaraldurinn

Heimsfaraldurinn breytti lífi margra barna og ungmenna. Á þessum tíma lærðu þau minna í skólanum en venjulega og lífið var á margan hátt öðruvísi og erfiðara. Sum börn finna enn fyrir áhrifunum í dag.

Þeir sem taka mikilvægar ákvarðanir um málefni barna og ungmenna þurfa að muna eftir þessum áhrifum. Þau geta enn skipt máli, til dæmis þegar fjallað er um geðheilsu barna, börn sem hætta í skóla eða afbrot barna og ungmenna.

Við biðjum löndin um að gera eftirfarandi:

Gera það sem er börnum fyrir bestu

Þeir sem taka ákvarðanir í landinu eiga að gera það

sem er börnum fyrir bestu, líka í neyðarástandi.

Áður en fullorðnir taka ákvarðanir eiga þeir að kanna hvaða áhrif þær geta haft á börn. Þeir eiga að hlusta á börn og tryggja að skoðanir þeirra geti haft áhrif.

Þeir eiga líka að kanna hvaða áhrif heimsfaraldurinn hafði á börn og hvað skiptir þau máli þegar neyðarástand verður.

Fullorðnir þurfa að muna að heimsfaraldur, sem stóð yfir í um tvö ár hefur enn áhrif á líf barna í dag.

Í Noregi og Svíþjóð þarf að kanna hvað sé börnum fyrir bestu þegar lög eða fjárlög eru undirbúin. Það þarf að gerast áður en tillögurnar eru lagðar fram. Umboðsmaður barna í Noregi hefur útbúið netnámskeið um hvernig þetta er gert.

Á Álandseyjum hittu þeir sem taka ákvarðanir í sveitarfélögum samtök sem vinna með börnum á meðan heimsfaraldurinn stóð yfir. Svona samtöl ættu að fara fram oftar.

Á Íslandi spurði umboðsmaður barna börn hvað þeim fyndist um heimsfaraldurinn. Svörin voru tekin saman í skýrslu. Hún hjálpaði þeim sem taka ákvarðanir að skilja sjónarmið barna betur.

Sum börn þurfa meiri aðstoð

Sum börn geta lent í sérstökum erfiðleikum þegar neyðarástand verður, til dæmis börn í fjölskyldum með litlar tekjur og fötluð börn. Þessi börn eiga að fá meiri stuðning.

Fullorðnir verða að hlusta á börn

Skólar, sveitarfélög og stjórnvöld þurfa að hlusta á börn.

Það eiga að vera skýrar reglur um hvenær og hvernig eigi að spyrja börn hvað þeim finnst. Reglurnar eiga að tryggja að skoðanir barna séu teknar alvarlega. Þær eiga líka að gilda í neyðarástandi.

Sum börn þurfa stuðning til að segja hvað þeim finnst. Þau geta til dæmis verið mjög ung, fötluð eða talað annað tungumál.

Á Álandseyjum héldu samtök fund fyrir fötluð ungmenni. Þar ræddu þau reynslu sína af heimsfaraldrinum og önnur málefni. Í kjölfarið var gerð skýrsla um niðurstöðurnar.

Þeir sem taka ákvarðanir eiga síðan að segja börnunum hvaða ákvörðun var tekin og hvernig tekið var tillit til skoðana þeirra.

Löndin eiga að safna upplýsingum um hvernig börn taka þátt og deila þeirri þekkingu sín á milli. Börn eiga líka að geta komið skoðunum sínum á framfæri á netinu.

Í Finnlandi voru börn spurð á netinu hvernig þau hefðu upplifað skólann á meðan heimsfaraldurinn stóð yfir. Fleiri en 58.000 börn svöruðu. Svör þeirra voru notuð þegar ný lög voru samin.

Umboðsmenn barna á Norðurlöndunum nota mismunandi leiðir til að hlusta á börn.

Í Finnlandi hittir umboðsmaður barna hópa barna sem kallast „Young Advisers", eða ungir ráðgjafar. Umboðsmaður barna notar líka könnun sem kallast „Child Barometer", eða barnamælir. Í könnuninni er hringt í mörg börn og þau spurð hvað þeim finnist um mál sem varða þau. Börnum hefur einnig verið boðið að teikna, mála eða skrifa um líf sitt á meðan heimsfaraldurinn stóð yfir.

Í Svíþjóð áttu Sveriges Elevkårer, sem eru landssamtök sænskra nemendafélaga, vikulega fundi með þeim sem tóku ákvarðanir um menntamál.

Á Álandseyjum héldu þeir sem taka ákvarðanir hópfundi um mikilvæg mál á meðan heimsfaraldurinn stóð yfir. Tveir fundir voru sérstaklega fyrir ungmenni.

Kennarar, félagsráðgjafar, læknar, lögregla og aðrir sem starfa með börnum eiga að fá fræðslu. Fræðslan á að fjalla um hvernig eigi að tala við börn og taka skoðanir þeirra alvarlega.

Í Danmörku útbjuggu heilbrigðisyfirvöld efni fyrir skóla og foreldra til að hjálpa þeim að ræða við börn um Covid-19.

Í Noregi hefur umboðsmaður barna útbúið netnámskeið fyrir fullorðna um hvernig eigi að tala við börn.

Ungmenni geta lagt mikið af mörkum, bæði í neyðarástandi og daglegu lífi. Þegar þau fá að taka þátt finna þau betur að þau geti haft áhrif.

Í neyðarástandi gætu ungmenni til dæmis tekið þátt í sjálfboðastarfi til að styðja önnur ungmenni, heimsótt eldra fólk eða sinnt öðrum verkefnum.

Börn þurfa upplýsingar

Til að geta myndað sér skoðun þurfa börn að vita hvað er að gerast. Upplýsingarnar þurfa að vera skýrar og einfaldar svo þau skilji þær.

Þegar neyðarástand verður eiga stjórnvöld að miðla upplýsingum beint til barna og fjölskyldna þeirra.

Upplýsingarnar þurfa að vera á stöðum þar sem börn sjá eða heyra þær, til dæmis á netinu, í öppum eða sjónvarpi. Þær þurfa einnig að vera aðgengilegar á mismunandi tungumálum.

Í Svíþjóð er vefsíða sem heitir Lilla Krisinfo. Þar fá börn upplýsingar um

neyðarástand og önnur mál á máli sem þau skilja.

Í Danmörku er sjónvarpsstöð fyrir börn og ungmenni sem heitir DR Ultra. Stöðin gerði þætti þar sem börn gátu spurt sérfræðinga um Covid-19.

Skóli og heilsa

Skólar eiga að vera opnir ef það er mögulegt. Lönd eiga að geta boðið upp á fjarkennslu fyrir börn sem geta ekki mætt í skólann.

Börn eiga líka að geta fengið aðstoð skólahjúkrunarfræðings í neyðarástandi. Ef börn eru ekki í skólanum þarf skólinn að segja þeim hvernig þau geta haft samband við hjúkrunarfræðinginn.

Það sama á við um skólasálfræðinga og aðra sem geta veitt börnum aðstoð.

Þegar börn fara í sýnatöku eða bólusetningu eiga fullorðnir að huga að því hvað hentar börnum best.

Á Grænlandi var bætt við sérstakri símalínu um Covid-19 hjá hjálparsímanum Tusaannga.

Á Íslandi fóru börn í sýnatöku vegna Covid-19 á öðrum stað en fullorðnir. Þau voru ekki bólusett í skólanum þar sem litið var svo á að skólinn ætti að vera öruggur staður fyrir börn.

Frístundir

Frístundastarf barna á að halda áfram í neyðarástandi eftir því sem hægt er.

Ef stjórnvöld vilja loka eða takmarka frístundastarf barna eiga þau fyrst að ræða við samtök og aðra sem starfa með börnum.

Ef samt þarf að loka frístundastarfi eða takmarka það eiga stjórnvöld að segja börnum hvernig þau geti samt gert skemmtilega hluti með vinum sínum.

Börn eiga að geta kvartað

Öll börn eiga að geta kvartað við þá sem taka ákvarðanir. Börn þurfa að vita að þau megi kvarta og fá skýrar upplýsingar um hvernig þau eiga að fara að því. Enginn annar þarf að vita að barn hafi kvartað.

Norðurlöndin þurfa að hjálpast að

Fólk getur ferðast nokkuð auðveldlega á milli Norðurlandanna og stjórnvöld landanna hittast reglulega. Norðurlöndin vinna nú þegar saman á mörgum sviðum.

Fólk sem vinnur að réttindum barna í Danmörku, Finnlandi, Grænlandi, Íslandi, Noregi, Svíþjóð og á Álandseyjum skrifaði þessa bók saman.

Á meðan heimsfaraldurinn stóð yfir leitaði hvert land þó að mestu að eigin lausnum. Þegar eitt land fann góða leið til að gera eitthvað heyrðu hin löndin oft ekki af því fyrr en löngu síðar.

Norðurlöndin ættu saman að:

- heita því að virða réttindi barna, líka þegar neyðarástand ríkir,
- hittast og deila því sem virkaði vel, til dæmis góðum leiðum til að hlusta á börn,
- koma sér saman um hvernig eigi að kanna hvaða áhrif ákvarðanir hafa á börn og kenna fullorðnum í öllum löndunum að gera það,
- bera saman viðbragðsáætlanir landanna og gera sameiginlegar norrænar áætlanir,
- tryggja að börn geti áfram farið yfir landamæri til að hitta foreldri, systkini eða aðra í nánustu fjölskyldu í öðru norrænu landi,
- spyrja börn á öllum Norðurlöndunum sömu spurninga og bera svörin saman,
- vinna saman að því að veita börnum upplýsingar sem þau skilja, hjálpa börnum sem líður illa og styðja fjölskyldur sem hafa lítið á milli handanna.

Norðurlöndin vilja vera sá hluti heimsins þar sem löndin vinna best saman. Börn eiga líka að njóta góðs af því, sérstaklega þegar erfiðleikar koma upp.

Ef þú þarft hjálp geturðu talað við einhvern fullorðinn sem þú treystir. Þú getur líka hringt í umboðsmann barna í síma 5528999 eða farið á vefsíðu embættisins barn.is. Ef þig vantar einhvern til að tala við geturðu hringt ókeypis í Hjálparsíma Rauða krossins í **1717**. Hann er opinn allan sólarhringinn og þar er líka hægt að fá aðstoð í netspjalli.

Ef þú ert í hættu eða þarft hjálp strax skaltu hringja í **112.**

6. COVID-19 heimsfaraldurinn og börn á Norðurlöndunum

Ísland

Sigurveig Þórhallsdóttir

Réttindi barna á tímum Covid-19 faraldursins

Hvað gerðist í faraldrinum?

Covid-19 faraldurinn breytti daglegu lífi barna á Íslandi. Skólastarf og frístundir röskuðust, börn þurftu að vera heima eða fara í sóttkví og nýjar reglur höfðu áhrif á það hvernig þau gátu umgengist annað fólk.

Börn lögðu mikið af mörkum til að vernda aðra í faraldrinum. Á sama tíma voru margar ákvarðanir sem höfðu áhrif á líf þeirra teknar án þess að leitað væri eftir skoðunum þeirra eða metið nægilega hvaða áhrif ákvarðanirnar gætu haft á þau.

Faraldurinn sýndi hversu mikilvægt það er að tryggja réttindi barna, ekki síst þegar bregðast þarf við neyðarástandi.

Skólar og menntun

Frá lokum árs 2019 til febrúar 2022 höfðu 55 mismunandi reglur vegna Covid-19 áhrif á starfsemi skóla á Íslandi.

Flest börn á Íslandi þurftu að fara að minnsta kosti einu sinni í sóttkví og meira en 1.000 börn fóru oftar en fjórum sinnum í sóttkví. Sum börn misstu því margar vikur eða mánuði úr skóla og frístundastarfi.

Skólar fóru mismunandi leiðir til að hjálpa börnum að halda áfram námi þegar þau gátu ekki mætt í skólann. Mörg börn fengu kennslu á netinu en öll börn höfðu ekki jafnan aðgang að tölvu, spjaldtölvu eða góðri nettengingu.

Þegar neyðarástand kemur upp verður að tryggja að öll börn geti haldið áfram námi og fái þann stuðning og búnað sem þau þurfa til að læra.

Sýnatökur og bólusetningar

Í lok árs 2021 þurftu mörg börn að fara í Covid-19 sýnatöku. Í fyrstu var framkvæmdin ekki skipulögð með barnvænum hætti. Sum börn þurftu að bíða lengi í röð utandyra í köldu veðri og starfsfólkið sem tók sýnin hafði ekki fengið sérstaka þjálfun í að vinna með börnum.

Eftir að umboðsmaður barna gerði athugasemdir við þetta var framkvæmdinni breytt. Börn fengu sérstaka aðstöðu fyrir sýnatökur, þurftu ekki að bíða eins lengi í röð og þjálfað starfsfólk sá um sýnatökur.

Þetta dæmi sýnir vel hvers vegna það þarf að huga að réttindum barna og mögulegum áhrifum ákvarðana á börn áður en ákvarðanir eru teknar.

Einnig komu upp spurningar um það hvernig ákvarðanir um Covid-19 bólusetningar barna voru teknar. Þegar börnum á aldrinum 12–15 ára var fyrst boðin bólusetning var það tilkynnt aðeins 11 dögum áður en bólusetningar áttu að hefjast. Börn og foreldrar þurftu skýrar upplýsingar og nægan tíma til að skilja þær og taka ákvörðun saman.

Þegar yngri börnum var síðar boðin bólusetning gafst meiri tími til undirbúnings og upplýsingarnar voru skýrari og aðgengilegri. Þrátt fyrir það byggðust ákvarðanir enn að miklu leyti á almannahagsmunum og því hvað hentaði samfélaginu best, fremur en að nægilega væri horft til þess sem var börnum fyrir bestu.

Börn eiga rétt á að láta skoðanir sínar í ljós

Í faraldrinum var alltof sjaldan leitað eftir skoðunum barna áður en mikilvægar ákvarðanir voru teknar. Þegar börn fengu að segja sína skoðun var það oft of seint til að skoðanir þeirra gætu haft áhrif á ákvörðunina.

Börn eiga rétt á að hafa áhrif á ákvarðanir sem varða líf þeirra

Árið 2020 byrjaði umboðsmaður barna að safna saman frásögnum barna af sinni reynslu af COVID-19. Börn sögðu frá daglegu lífi sínu, vinum og fjölskyldu, skóla, frístundum og reglum vegna Covid-19. Leitað var eftir skoðunum barna fjórum sinnum á árunum 2020 til 2022.

Með því að hlusta beint á börn fengust mikilvægar upplýsingar um hvernig faraldurinn og takmarkanirnar höfðu áhrif á líf þeirra.

Í júní 2022 sagði Barnaréttarnefnd Sameinuðu þjóðanna að ekki væri alltaf hlustað nægilega á börn þegar ákvarðanir sem varða þau væru teknar. Nefndin hafði sérstakar áhyggjur af því að yngri börn fengju ekki alltaf tækifæri til að koma skoðunum sínum á framfæri.

Hvað er mat á áhrifum á börn?

Mat á áhrifum á börn, eða CRIA, er leið til að kanna hvaða áhrif ákvörðun getur haft á börn og réttindi þeirra áður en ákvörðunin er tekin.

Við slíkt mat er m.a. spurt:

- Hvaða áhrif mun þessi ákvörðun hafa á börn?
- Mun ákvörðunin hafa mismunandi áhrif á ólíka hópa barna?
- Hefur verið leitað eftir skoðunum barna?
- Er hægt að koma í veg fyrir eða draga úr neikvæðum áhrifum á börn?

Á Íslandi hafa verið gefnar út leiðbeiningar um hvernig eigi að framkvæma mat á áhrifum á börn, en það er ekki skylda að nota þær. Umboðsmaður barna hefur lagt áherslu á að alltaf eigi að meta hvaða áhrif ákvarðanir geta haft á börn áður en þær eru teknar.

Löggjöf um neyðarástand þarf að tryggja réttindi barna

Faraldurinn sýndi einnig að réttindi barna voru ekki alltaf nægilega tryggð í lögum um viðbrögð við neyðarástandi.

Lög sem sett eru til að bregðast við neyðarástandi ættu frá upphafi að tryggja réttindi barna með skýrum hætti.

Hvað þarf að gera betur næst?

Neyðarástand getur skollið á skyndilega og stundum þarf að taka ákvarðanir hratt. Við þær aðstæður er mikilvægt að allir viti hvernig eigi að tryggja réttindi barna.

Það þarf að vera til viðbragðsáætlun þar sem tekið er mið af þörfum og réttindum barna, m.a. varðandi menntun, heilbrigðisþjónustu, frístundir og stuðning.

Börn ættu að taka þátt í gerð slíkrar áætlunar frá upphafi.

Þau ættu að fá upplýsingar sem þau skilja og raunveruleg tækifæri til að láta skoðanir sínar í ljós áður en ákvarðanir eru teknar. Hlusta þarf á sjónarmið þeirra og taka þau alvarlega.

Ungmennaráð geta einnig hjálpað til við að tryggja að börn hafi áhrif á ákvarðanir í nærumhverfi sínu, sérstaklega þar sem sveitarfélög veita börnum margvíslega mikilvæga þjónustu þegar neyðarástand skellur á.

Rýming Grindavíkur vegna eldgosa sýndi aftur að stjórnvöld voru ekki nægilega vel undirbúin til að tryggja réttindi barna þegar neyðarástand kemur upp. Ekki var til sérstök viðbragðsáætlun fyrir börn. Líkt og í Covid-19 faraldrinum var ekki leitað nægilega eftir skoðunum barna, þarfir þeirra voru ekki metnar sérstaklega og þau

fengu ekki alltaf upplýsingar á þann hátt sem þau gátu skilið.

Til þess að vera betur undirbúin þarf að liggja fyrir viðbragðsáætlun um hvernig réttindi og þarfir barna verða tryggð í neyðarástandi. Börn eiga að taka þátt í gerð slíkrar áætlunar frá upphafi.

Norðurlöndin geta einnig lært hvert af öðru og unnið saman að betri leiðum til að vernda réttindi barna þegar neyðarástand ríkir.

Börn missa ekki réttindi sín þegar neyðarástand ríkir. Þess vegna þarf að liggja skýrt fyrir hvernig réttindi þeirra verða tryggð þegar neyðarástand kemur upp.

Danmark

Silje Steinardotter Hasle

Børn og koronapandemien i Danmark

I Danmark har vi ikke en særlig børneombudsmand. I stedet har vi Børnerådet, som arbejder for, at børn har det godt, og at deres rettigheder bliver respekteret. Rettigheder er ting, som alle børn har ret til. For eksempel har børn ret til at gå i skole og til at sige deres mening.

Børnerådet bestemmer selv, hvad det mener. Regeringen bestemmer altså ikke, hvad Børnerådet skal sige. Børnerådet holder øje med, om de regler og beslutninger, der bliver lavet i Danmark, tager hensyn til børns rettigheder. Danmark har sagt ja til FN's Børnekonvention. Det er en aftale om de rettigheder, som alle børn har.

Børnerådet arbejder for børns rettigheder. Børnerådet giver også råd til regeringen og politikerne. En vigtig opgave er at sikre, at børn bliver hørt, når voksne tager beslutninger, som påvirker børns liv. Det kan for eksempel være beslutninger om skole, fritidsliv, familie, sundhed eller andre områder, der er vigtige for børn.

Danmark skal i 2026 fortælle FN om, hvordan det går med at sikre børns rettigheder. I 2027 skal Danmark til et møde med FN's Børnekomité, hvor komitéen vil spørge ind til, hvordan Danmark lever op til Børnekonventionen. Til det møde deltager Børnerådet også.

Børn skal høres – også i en krise

I Danmark er der meget opmærksomhed på, at børn og unge skal have mulighed for at sige jeres mening. Men vi har ikke altid en fast måde at spørge jer om, hvad I mener.

Det blev tydeligt under coronakrisen.
Børn blev ikke hørt nok under corona.
Danmark var et af de første lande i Europa, der lukkede store dele af samfundet ned på grund af coronavirus. Det betød store forandringer i børn og unges hverdag. Skoler lukkede. Fritidsaktiviteter blev aflyst. Børn kunne ikke være sammen med venner og familie på samme måde som før.

Det var svært for mange børn og unge.
Alligevel blev børn og unge ikke inddraget ret meget, da beslutningerne blev truffet. Politikerne ville især beskytte ældre og andre mennesker, som kunne blive meget syge af coronavirus. Politikerne spurgte ikke nok ind til, hvad børn oplevede, hvad de havde brug for, og hvad de mente. Før politikerne tager en stor beslutning, kan de undersøge, hvad den vil betyde for børn og deres rettigheder. Det kaldes en børnerettighedsvurdering.

Børn og familier fik hjælp
Under coronapandemien blev der sat forskellige ting i gang for at hjælpe børn og familier.

Sundhedsstyrelsen lavede information til skoler og forældre. Informationen skulle blandt andet hjælpe voksne med at tale med børn om corona. Der blev også givet ekstra penge til organisationer, der i forvejen arbejdede med børn og unge. Nogle af pengene skulle bruges til at hjælpe børn og unge, som havde det meget svært. På den måde kunne organisationerne stadigvæk tilbyde hjælp og rådgivning under krisen til de børn, der havde brug for det.

Børn fik information fra DR Ultra og deltog på regeringens pressemøder
På DR Ultra kunne børn stille spørgsmål til eksperter. De kunne også fortælle, hvad de var bekymrede for.

Børnereportere fra DR Ultra deltog også i nogle af statsministerens pressemøder. Her kunne de stille spørgsmål om corona, som var vigtige for børn. Det gjorde, at flere hørte, hvad børnene var optagede af.

Hvad lærte vi af corona?
I Danmark ved vi ikke så meget om, hvordan børn oplevede hverdagen under coronapandemien.

Der er lavet få undersøgelser af børns og familiers oplevelser. I en kommune er det fx blevet undersøgt, hvordan små børn oplevede at vende tilbage til børnehaven efter coronapandemien. Der er også lavet en nordisk rapport om børn og unges inddragelse under coronapandemien.

Corona viste, at Danmark ikke havde en fast plan for, hvordan børn skulle høres i en krise. Da skolerne lukkede, handlede det især om at stoppe smitte. Der var mindre fokus på, hvad børn selv tænkte, og hvad beslutningerne betød for deres hverdag.

For nogle børn var nedlukningen ekstra svær.

Normalt møder børn mange voksne uden for familien. Det kan være lærere, pædagoger eller trænere. De voksne kan opdage, hvis et barn ikke har det godt eller har brug for hjælp. For nogle børn kunne hjemmet samtidig være et utrygt sted. Når skoler og fritidstilbud var lukkede, var de børn mere hjemme. De havde også færre muligheder for at søge hjælp hos en voksen, de kendte.

Meget undervisning og kontakt blev også flyttet over på computeren eller en telefon. Det hjalp nogle børn. Men det fungerede ikke godt for alle.

Hvad skal Danmark gøre næste gang?

Danmark bør have en plan for, hvordan børn bliver spurgt og hørt, hvis der kommer en ny krise.

Politikerne bør undersøge, hvad store beslutninger vil betyde for børn, før de tager beslutningerne.

Det vil også være en god idé at samle den viden, vi allerede har om, hvordan coronapandemien påvirkede børn og unge. Den viden kan bruges til at træffe bedre beslutninger i fremtidige kriser.

Efter corona lavede politikerne et panel med børn og unge. De skulle give regeringen idéer til, hvordan børn og unge kunne få det bedre efter nedlukningerne.

De nordiske lande kan lære af hinanden

Danmark, Finland, Grønland, Island, Norge, Sverige og Åland har meget til fælles, men landene håndterede coronapandemien forskelligt. Derfor kan landene også lære noget af hinanden.

De kan for eksempel dele viden og blive enige om, hvordan børn bedst bliver hørt under en krise. Det er vigtigt, at de voksne lytter til det, børn siger, og lader deres meninger få betydning. Landene kan også undersøge, hvad store beslutninger betyder for børn. De skal huske at undersøge, hvad beslutningerne betyder for børns rettigheder.

Når der er en krise, skal børn have information, som de kan forstå. Organisationer, der arbejder for børns rettigheder, kan hjælpe med at sikre det.

Landene kan desuden have et fast samarbejde, som hurtigt kan sættes i gang, hvis der kommer en ny krise. Her kan de dele viden, erfaringer og gode løsninger.

På den måde kan alle de nordiske lande bruge det, vi lærte under coronapandemien, til at være bedre forberedt næste gang – og til at sikre, at børn bliver hørt.

Suomi | Finland

Terhi Tuukkanen

Läs kapitlet på svenska

Maaraportti: Suomi

Korona tuli Suomeen vuonna 2020. Tauti tarttui helposti ihmisestä toiseen. Monet ihmiset sairastuivat koronaan Suomessa ja muualla maailmassa.

Miten lapset otettiin huomioon korona-aikana?

Korona vaikutti paljon suomalaisten lasten elämään. Keväällä 2020 koulut siirtyivät lähes kahdeksi kuukaudeksi etäopetukseen ja monet harrastuspaikat sulkeutuivat. Perheet viettivät paljon aikaa kotona. Kavereita, sukulaisia ja muita läheisiä ei saanut tavata, jotta korona ei tarttuisi ja leviäisi.

Joidenkin lasten elämä muuttui vaikeammaksi korona-aikana. Jotkut lapset taas tykkäsivät siitä, että he pystyivät olemaan enemmän oman perheensä kanssa.

Aikuisten tehtävänä on selvittää lasten näkemyksiä aina, kun tehdään päätöksiä, jotka koskevat lapsia. Näin olisi pitänyt tehdä myös korona-aikana. Tiedetään, että lasten näkemyksiä ei kuitenkaan selvitetty. Aikuiset tekivät lapsia koskevia päätöksiä, koska heillä oli kiire päättää asioista. Lasten näkemyksiä ei ehditty selvittää.

On tärkeää, että lapset saavat tietoa heitä koskevista asioista. Lapsille olisi pitänyt antaa enemmän tietoa myös korona-aikana. Varsinkaan pienet tai vammaiset lapset eivät saaneet riittävästi tietoa. Lapsille järjestettiin kaksi tiedotustilaisuutta, joissa kerrottiin koronasta televisiossa ja YouTubessa. Kaikki lapset eivät kuitenkaan saaneet riittävästi tietoa.

Miten lasten näkemyksiä selvitettiin korona-aikana?

Korona-aikana aikuiset oppivat uusia keinoja selvittää lasten näkemyksiä. Aikuiset tekivät lapsille verkkokyselyn, jossa selvitettiin lasten näkemyksiä koulusta. Kyselyyn vastasi yli 58 000 oppilasta. Toisessa kyselyssä aikuiset kysyivät lapsilta siitä, mihin Suomen valtion pitäisi käyttää rahaa. Tähän kyselyyn vastasi melkein 7000 lasta.

Lapsiasiavaltuutettu on viranomainen, jonka tehtävänä on selvittää lasten näkemyksiä. Lapsiasiavaltuutettu ja hänen toimistossaan työskentelevät aikuiset tapaavat joka vuosi monia lasten ryhmiä eri puolilla Suomea. Tapaamisissa jutellaan lapsille tärkeistä asioista. He tapasivat lapsia myös korona-aikana.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston työntekijät tekevät tutkimuksia, joissa selvitetään lasten näkemyksiä eri asioista. Korona-aikana tehtiin tutkimus, jossa kolmasluokkalaiset lapset piirsivät, maalasivat ja kirjoittivat kokemuksiaan koronasta. Lapsiasiavaltuutetun toimiston työntekijät tekivät myös Lapsibarometri-tutkimuksen, jossa kysyttiin puhelimessa kysymyksiä 6–7-vuotiailta lapsilta. Lapsibarometrissa selvitettiin lasten näkemyksiä turvallisuudesta.

Mitä aikuiset oppivat korona-ajasta?

Korona-ajasta aikuiset oppivat, että on tärkeää selvittää lasten näkemyksiä, kun tehdään heitä koskevia päätöksiä. Lasten näkemyksiä pitää selvittää jo ennen kuin tehdään lasten elämää koskevia päätöksiä. Ei riitä, että aikuiset vain sanovat, että lasten näkemyksiä pitää selvittää ja kuunnella. Niin pitää myös oikeasti tehdä. Jos lasten näkemyksiä ei selvitetä ja kuunnella, lasten hyvinvointi ja oppiminen voi heikentyä.

On hyvä, että nyt tärkeisiin papereihin, kuten Suomen valtion työntekijöiden ohjeisiin, on kirjoitettu, miten lasten näkemyksiä voi selvittää. Lasten näkemyksiä voi selvittää monella tavalla. Suomessa on tehty esimerkiksi Digiraati-niminen verkkosivu, jossa lapset voivat keskustella erilaisista asioista. Aikuiset voivat käydä siellä lukemassa, mitä lapset ajattelevat eri asioista.

On tärkeää, että etukäteen valmistaudutaan sitä varten, että tulevaisuudessa voisi tulla uusia tauteja tai muita poikkeustilanteita. Poikkeustilanne on harvinainen tilanne. Lapsiasiavaltuutettu on sanonut, että lapset pitää ottaa huomioon, kun valmistaudutaan poikkeustilanteisiin. Aikuisten pitää suunnitella etukäteen, miten lapsille annetaan tietoa ja miten heidän näkemyksiään selvitetään, kun on poikkeustilanne. Mahdollisimman monen lapsen pitää saada kertoa omia näkemyksiään. Lapsille pitää myös kertoa poikkeustilanteissakin, miksi aikuiset tekevät sellaisia päätöksiä kuin tekevät.

Mitä aikuisten pitäisi tehdä?

YK:n lapsen oikeuksien komiteassa on ryhmä ihmisiä, jotka tietävät paljon lapsen

oikeuksista. Tämä komitea kertoo valtioille, mitä niiden pitää tehdä, jotta lasten asiat olisivat mahdollisimman hyvin. Komitea on kertonut, että Suomen pitää muuttaa lakia niin, että aikuiset selvittävät lasten näkemyksiä ja ottavat ne huomioon päätöksiä tehdessään.

Suomen lapsiasiavaltuutettu suosittelee näitä asioita:

- Lasten näkemykset selvitetään aina, kun tehdään lapsia koskevia päätöksiä. Lapsille kerrotaan, millainen päätös tehtiin ja miksi.
- Lapset otetaan huomioon, kun valmistaudutaan tulevaisuuden poikkeustilanteisiin. Suunnitellaan, miten lapsille annetaan tietoa poikkeustilanteissa.
- Aikuiset huomaavat, että jokainen lapsi on omanlaisensa. Kaikki lapset ovat erilaisia ja se pitää ottaa huomioon, kun tulee poikkeustilanteita.
- Aikuiset Pohjoismaissa suunnittelevat ja tekevät asioita yhdessä. Silloin he voivat oppia asioita toisiltaan.

Landsrapport: Finland

Coronan kom till Finland 2020. Sjukdomen smittade lätt från en människa till en annan. Många människor insjuknade i corona i Finland och på andra håll i världen.

Hur togs barnen i beaktande under coronatiden?

Coronan påverkade mycket de finländska barnens liv. Våren 2020 övergick skolorna till distansundervisning för nästan två månader och många hobbyplatser stängde. Familjerna tillbringade mycket tid hemma. Man fick inte träffa kompisar, släktingar eller andra närstående så att coronan inte skulle smitta och sprida sig.

För en del barn blev livet svårare under coronatiden. Vissa barn tyckte däremot om att kunna vara med sin egen familj mer.

De vuxnas uppgift är att alltid ta reda på barnens åsikter när man fattar beslut som gäller barn. Så

borde man också ha gjort under coronatiden. Man är medveten om att man ändå inte tog reda på barnens åsikter. De vuxna fattade beslut som gällde barnen eftersom de hade bråttom att fatta beslut. Man hann inte ta reda på barnens åsikter.

Det är viktigt att barnen får information om sådant som gäller dem. Barnen borde ha fått mer information också under coronatiden. Speciellt små barn och barn med funktionsnedsättning fick inte tillräckligt med information. För barnen ordnades två informationsmöten där man berättade om coronaviruset på tv och YouTube. Alla barn fick ändå inte tillräckligt med information.

Hur tog man reda på barnens åsikter under coronatiden?

Under coronatiden lärde de vuxna sig nya sätt att ta reda på barnens åsikter. De vuxna gjorde en webbenkät för barnen där man tog reda på barnens åsikter om skolan. Över 58 000 elever svarade på enkäten. I den andra enkäten frågade de vuxna av barnen vad finska staten borde använda pengar till. Nästan 7 000 barn svarade på den här enkäten.

Barnombudsmannen är en myndighet som har till uppgift att ta reda på barnens åsikter. Barnombudsmannen och de vuxna som arbetar på ombudsmannens byrå träffar varje år många grupper med barn på olika håll i Finland. Under mötena diskuterar man sådant som är viktigt för barnen. De träffade barn även under coronatiden.

De anställda vid barnombudsmannens byrå gör undersökningar där man tar reda på barnens åsikter om olika saker. Under coronatiden gjordes en undersökning där barn i årskurs tre ritade, målade och skrev om sina erfarenheter av coronan. De anställda vid barnombudsmannens byrå gjorde också Barnbarometern-undersökningen, där man per telefon ställde frågor till 6- och 7-åriga barn. I Barnbarometern tog man reda på barnens synpunkter på säkerheten.

Vad lärde de vuxna sig om coronatiden?

De vuxna lärde sig om coronatiden att det är viktigt att ta reda på barnens åsikter när man fattar beslut som gäller dem. Man ska ta reda på barnens åsikter redan före beslut som gäller barnens liv fattas. Det räcker inte att de vuxna bara säger att man måste ta reda på och lyssna på barnens åsikter. Man måste också göra det på riktigt. Om man inte tar reda på och lyssnar på barnens åsikter kan barnens välbefinnande och lärande försvagas.

Det är bra att man nu har skrivit i viktiga papper, som anvisningarna för finska statens arbetstagare, om hur barnens åsikter kan utredas. Man kan ta reda på barnens åsikter på många sätt. I Finland har man till exempel skapat en webbsida som heter Digiraati (digiraati.fi/?lang=sv), där barnen kan diskutera olika saker. De

vuxna kan gå dit och läsa vad barnen tänker om olika saker.

Det är viktigt att man förbereder sig på förhand för att det i framtiden kan uppkomma nya sjukdomar eller andra undantagssituationer. En undantagssituation är sällsynt. Barnombudsmannen har sagt att barnen ska tas i beaktande när man förbereder sig för undantagssituationer. De vuxna ska på förhand planera hur barnen ska få information och hur man tar reda på deras åsikter när det uppstår en undantagssituation. Så många barn som möjligt måste få berätta om sina egna åsikter. Man måste också berätta för barnen även i undantagssituationer varför de vuxna fattar sådana beslut som de fattar.

Vad borde vuxna göra?

I FN:s kommitté för barnets rättigheter finns en grupp människor som kan mycket om barnets rättigheter. Den här kommittén berättar för staterna vad de måste göra för att barnens angelägenheter ska vara så bra som möjligt. Kommittén har berättat att Finland måste ändra lagen så att vuxna tar reda på barnens åsikter och beaktar dem när de fattar beslut.

Finlands barnombudsman rekommenderar följande:

- Man tar reda på barnens åsikter alltid när man ska fatta beslut som gäller barn. Barnen får information om vilket beslut som fattades och varför.
- Barnen tas i beaktande när man förbereder sig för framtida undantagssituationer. Man planerar hur barnen ska få information i undantagssituationer.
- De vuxna märker att varje barn är unikt. Alla barn är olika och det ska tas i beaktande när det uppstår undantagssituationer.
- Vuxna i Norden planerar och gör saker tillsammans. Då kan de lära sig av varandra.

Grønland

Ditte Enemark Sølbeck

Kalaallit Nunaanni Meeqqat aamma Corona

Sunaagami MIO?

MIO tassaavoq Kalaallit Nunaanni meeqqat pisinnaatitaaffii pillugit suliniuteqartartoq. MIO-mi suliniutigaarput inersimasut meeqqat inuunerannut tunngasunik aalajangiigaangata, meeqqat oqaasii tusarneqarlutillu isumaat pingaartinneqarnissaat.

Corona-ip nalaani susoqarsimasoruna?

Corona 2020-mi nunarsuarmi siaruaatilermat Kalaallit Nunaata nunap killeqarfii piaartumik matupallassimavai.

Taamaalilluni nunanut allanut sanilliullugu Kalaallit Nunaanni inuit ikittuinnaat napparsimalerput, aamma ikittuinnaat toqusimapput.

Piffissami sivikitsumi ulluinnarput allanngorpoq. Atuarfiit sivikitsumik matuneqarput, inuit angerlarsimanerusalerput, angalanerlu ajornakusoornerulerluni. Aamma misissortittarneq, qanermut assiaquteqarneq inunnillu allanik qanillinaveersaarneq pillugit malittarisassat atuutilerput.

Sapaatip-akunnerit arlallit qaangiummata atuarfiit ammaqqinneqarput, meeqqallu ulluinnarminnut uteqqissinnaalerput.

Meeqqat Coronap nalaani qanoq misigisaqarsimappat?

Kalaallit Nunaat nunanut allanut sanilliullugu tuniluunnerup nalaani ajunnginnerusumik ingerlasimagaluartoq, Corona meeqqat ilaanut suli sakkortusimavoq.

Ilaqutariit ilaat angerlarsimaffinni mikisuni imaluunniit inuppassuaqartuni najugaqarput, piffissamilu sivisuumi angerlarsimaannarneq tamatigut ajornanngitsuunngilaq. Meeqqat ilaat ernumasimapput, kisimiittutut misigalutik imaluunniit artorsarlutik. Meeqqat allat ilaquttatik napparsimalernissaat

ernumaatigaat. Ilaqutariit ilaat angajoqqaat sulisinnaannginnerulernerat pissutigalugu ajornartorsiuteqarnerulersimapput.

Tuniluunnerup nalaani ilaqutariit amerlanerit ikiorneqarnissamik tapersersorneqarnissamillu pisariaqartitsilersimapput. Meeqqat inuusuttullu ernumagunik imaluunniit siunnersorneqarnissartik pisariaqartikkunikku, Tusaanngamut akeqanngitsumik sianersinnaapput, tassanilu inummik oqaloqateqarsinnaapput ikiorneqarlutillu.

Nuannersunilli aamma pisoqarpoq. Sivitsunngitsoq meeqqat atuartaleqqipput. Timersorneq, sunngiffimmi sammisassat ulluinnarnilu sammisassat allat aamma piffissap ingerlanerani ammaqqikkiartuaalersimapput.

Meeqqat tusarnaarneqartarsimappat?

Coronap nalaani paasisarput pingaarutilik tassaavoq inersimasut meeqqanik naammattumik tusarnaartarsimannginnerat. Meeqqat ulluinnarminnut sunniuteqartunik aalajangiisoqartillugu isumaannik aperineqartarsimanngillat. Aamma tuniluunnerup kingorna meeqqat qanoq misigisaqarsimanerat pillugu naammattumik paasiniaasoqarsimanngilaq.

Assersuutigalugu piffissap ilaani meeqqat sumunnarsinnaanerat imaluunniit sulerisinnaanerat pillugit immikkut malittarisassaqartoqarpoq. Aalajangiinerit taakku inersimasunit pisimapput, meeqqalli isumaat ilanngunneqarsimanngillat.

Meeqqat isumaat paasiniaaffigineqarsimannginnerat pissutigalugu suli ilisimalluanngilarput Coronap nalaani meeqqat amerlasuut qanoq eqqarsarsimanersut, qanoq misigisaqarsimanersut aamma sunik pisariaqartitsisimanersut.

MIO isumaqarpoq meeqqat tusarnaarneqarnerusariaqartut, pingaartumik pisut annertuut ajornartorsiutillu nalaanni.

MIO-p suut pitsanngorsarneqarsinnaasorivai?

MIO-p pingasut pingaartippai:

Meeqqat tusarnaakkit:
Aalajangiinerit meeqqanut sunniuteqartillugit, meeraq qanoq isumaqarnersoq apeqqutigineqartariaqarpoq. Meeqqat pisinnaatitaaffii aamma inatsisini malittarisassanilu ersarissumik ilanngunneqartariaqarput.

Inersimasut meeqqanik tusarnaarnissaannut ikiorlugit:
Inersimasut amerlasuut meeqqap tusarneqarnissamut pisinnaatitaaffianik aammalu meeqqap isumaanik misigisaanillu tusarnaarnissaannut ilisimasanik amerlanerusunik pisariaqartitsipput.

Meeqqat immikkut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisut tapersersukkit: Meeqqat ilaat tusaaneqarnissamut immikkut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsipput. Soorlu meeqqat innarluutillit imaluunniit ajornartorsiutillit. Meeqqat tamarmik eqqarsaatiminnik oqaasertaliinissamut periarfissaqartariaqarput, aammalu eqqarsaatiminnik oqaasinnguineri pingaartinneqartariaqarput.

Arlaannik ajornartorsiuteqaruit, inersimasumik tatigisannik oqaloqateqarsinnaavutit imaluunniit Tusaanngamut sianersinnaavutit.

Norge

Silje Steinardotter Hasle

Barn og koronapandemien i Norge

Hvem er Barneombudet?

Barneombudet passer på at barn i Norge får oppfylt rettighetene sine. Vi skal følge med på hvordan barn har det, og si fra til dem som bestemmer når noe ikke er bra for barn.

Norge var det første landet i verden som fikk et barneombud. Det skjedde i 1981. Grunnen var at barn ikke får stemme ved valg, og har færre måter å si fra på enn voksne har. Da er det viktig at noen passer på at barn blir hørt og tatt hensyn til.

Hva skjedde under pandemien?

Da koronapandemien kom i 2020, tenkte norske myndigheter først og fremst på å hindre at folk ble syke. De fulgte med på hvor mange som var smittet, og på om sykehusene hadde nok plass.

Så ble mye stengt: barnehager, skoler, fritidsaktiviteter og tilbud som barn brukte. Folk fikk ikke lenger bevege seg fritt. For barn og unge ble hverdagen snudd på hodet.

Barneombudet mente hele veien at de som bestemte, ikke tenkte nok på hva dette gjorde med barn.

Noen voksne prøvde. Norge satte ned en egen gruppe som skulle finne ut hvordan barn hadde det, særlig de som hadde det vanskeligst. Gruppen sendte femten rapporter til regjeringen mens pandemien pågikk. Men rapportene nådde ikke godt nok fram til dem som tok avgjørelsene, og det som sto i dem, ble ikke tatt nok hensyn til.

Hvordan var det for barn?

Pandemien var ikke lik for alle. Noen syntes det var helt greit, og noen syntes det var fint å ha mer tid hjemme. For andre ble det vanskelig.

Mange lærte mindre på skolen. Dagene mistet den faste rytmen sin. Fritidsaktiviteter forsvant. Noen ble mer ensomme, og flere fikk det tyngre inni seg. De som hadde det vanskelig fra før, fikk det ofte verst. For eksempel mistet noen barn med funksjonsnedsettelse hjelp de pleide å få. Noen barn hadde det utrygt hjemme, og de voksne som pleier å oppdage slikt, så dem ikke like ofte som før.

Hvis du trenger hjelp, kan du snakke med en voksen du stoler på. Eller du kan kontakte noen av de som hjelper barn med sånt som dette. Du finner mange av dem på denne nettsiden:

Snakk med noen: **https://www.ung.no/snakk-med-noen**

Ble barn hørt?

Tre store ekspertrapporter har sett på hvordan Norge håndterte pandemien. Alle kom fram til det samme: målet om å beskytte barn og unge ble ikke nådd. Barns egne opplevelser og meninger ble ikke tatt med når voksne bestemte.

Det er ekstra rart fordi Norge har mange steder der barn kan si meningen sin. Alle kommuner må ha et ungdomsråd, og alle skoler må ha et elevråd. Det står i loven. I tillegg finnes det over hundre barne- og ungdomsorganisasjoner. Voksne som bestemmer, spør dem ofte ellers. Under pandemien ble arbeidet i rådene lagt på pause, og nesten ingen spurte barna.

Noen viste at det gikk an. Barneombudet satte ned en egen ekspertgruppe med ungdommer mens pandemien pågikk. Røde Kors gjorde noe lignende. Ungdommene pekte på noe viktig: et år er ikke det samme når du er 16 som når du er 45 år. Du går glipp av helt forskjellige ting, og barn gikk glipp av mye viktig.

Det gikk altså fint å snakke med barn, selv når alt annet var stengt. Det var bare ikke nok voksne som gjorde det.

Hva har skjedd siden?

Noe har blitt bedre. I 2024 ble reglene for hvordan staten skal ta avgjørelser endret. Nå står det at voksne må finne ut og legge vekt på hva som er best for barn, og at barn har rett til å si sin mening. Stortinget har også bedt regjeringen gå gjennom alle lovene som gjelder kriser.

Dette er bra, men fremover mener Barneombudet at de som bestemmer, må gjøre mer for at barns behov blir tatt vare på om det skjer en krise.

Hva mener Barneombudet må bli bedre?

- Voksne må finne ut hva som er best for barn før de bestemmer, ikke etterpå.
- De som bestemmer, må spørre barn og legge vekt på det barn mener. Elevråd, ungdomsråd og organisasjoner må brukes også i en krise, ikke bare når alt er normalt. Voksne må spørre barn og unge der de pleier, og lage nye måter å delta digitalt.
- Når Norge lager planer for kriser, må de ha kunnskap om barn. De som kan mye om barn, og barn selv, må være med og lage planer.
- Norge trenger et eget senter for barn og unges rett til å bli hørt, der kunnskap om hvordan man snakker med barn samles og spres til dem som jobber i staten og i kommunene.
- Noen må undersøke skikkelig hva pandemien gjorde med barn i Norge. Og barn må få si sin mening i den undersøkelsen.

Sverige

Shanti Ingeström

Barn i Sverige under coronapandemin

Vad hände och vad kan vi lära oss?

När coronapandemin började förändrades vardagen snabbt för barn i Sverige. Det kom nya lagar och regler för att minska smittan. Många aktiviteter ställdes in och en del elever fick undervisning hemma.

Barnombudsmannen och andra organisationer pratade med barn om hur de hade det. Barn berättade om oro och ensamhet, men också om att de tog stort ansvar för att minska smittan.

Pandemin lärde oss också något viktigt: vuxna behöver bli bättre på att lyssna på barn när det är kris.

Vem är Barnombudsmannen?

Barnombudsmannen ser till att barns rättigheter följs i Sverige. Barnombudsmannen pratar med barn om hur de har det och säger till politiker och andra vuxna som bestämmer när något inte är bra för barn. Barnombudsmannen har funnits sedan 1993. Juno Blom är barnombudsman sedan 2024.

Barn har rätt att bli lyssnade på

Alla under 18 år har rättigheter som finns i FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen. En av rättigheterna är att barn har rätt att säga vad de tycker i frågor som handlar om dem. Vuxna som fattar beslut ska lyssna och ta hänsyn till barnets åsikter. Det betyder inte att barn alltid får bestämma. Vuxna ska inte bestämma saker som påverkar barn utan att först ta reda på vad barn själva tycker.

Den rätten gäller även under en kris.

Barns vardag förändrades

I Sverige fortsatte de flesta barn i grundskolan att gå till skolan under pandemin. Många gymnasieelever fick däremot undervisning på distans under vissa perioder.

Men även för barn som fortsatte gå till skolan förändrades mycket. Fritidsaktiviteter och matcher ställdes in och barn träffade sina kompisar mindre.

Många barn oroade sig för att själva bli sjuka eller för att smitta någon i familjen. Andra oroade sig för familjens ekonomi eller för att föräldrarna skulle bli arbetslösa.

En tonåring berättade:

> **Jag känner mig ensam och saknar mina vänner.**

För en del blev också skolarbetet svårare. Det kunde vara svårt att koncentrera sig och hitta motivation när undervisningen skedde på distans.

Barn som hade kontakt med till exempel socialtjänsten påverkades också. Vissa tyckte att digitala möten fungerade bra. Andra saknade att träffa sin socialsekreterare på riktigt.

För barn som redan hade det svårt kunde en kris göra livet ännu svårare. Det kunde till exempel vara barn som utsattes för våld hemma, barn som inte var trygga hemma, barn med funktionsnedsättning eller barn som var placerade och inte bodde med sin familj. När samhället förändras snabbt finns en risk att de barn som behöver vuxnas stöd och skydd allra mest inte får det. Därför är det extra viktigt att vuxna frågar just de barnen hur de har det och ser till att de får det stöd och skydd de behöver.

Det visar att samma lösning inte fungerar för alla barn.

Fick barn vara med och påverka?

Under pandemin fattades många beslut som påverkade barns liv. Det handlade till exempel om skolan, fritiden och möjligheten att träffa andra människor. Ändå berättade många barn att de inte hade fått säga vad de tyckte innan beslut fattades.

Ett barn beskrev det så här:

> **Ibland känns det som att en vuxen röst kan vara hundra små barnröster.**

Barn berättade också att information ibland kom för sent eller var svår att förstå. Det är ett problem. För att kunna vara med och påverka måste barn förstå vad som händer, varför ett beslut fattas och hur det påverkar dem.

Vad behöver bli bättre nästa gång?

Nästa kris kanske ser helt annorlunda ut. Men det vi lärde oss under pandemin kan hjälpa oss att bli bättre förberedda.

Barn behöver få vara med redan när vuxna planerar för vad som ska hända om det blir en kris. Barn vet mycket om sina egna liv och kan hjälpa vuxna att förstå vad barn kan behöva om något allvarligt händer.

Barnombudsmannen tycker att vuxna som planerar inför en kris och fattar beslut när en kris händer behöver:

- låta barn vara med och påverka planeringen redan innan en kris händer
- ta reda på hur beslut kan påverka barn
- fråga barn vad de tycker innan viktiga beslut fattas
- ge barn tydlig information som de kan förstå
- lyssna på barn i olika åldrar och livssituationer
- vara extra noga med att lyssna på barn som kan ha det särskilt svårt, till exempel barn som utsätts för våld eller inte är trygga hemma, barn med funktionsnedsättning och barn som är placerade och inte bor med sin familj
- berätta för barn hur deras åsikter har tagits om hand.

I Sverige finns redan bra exempel på information som är gjord för barn. Lilla Krisinfo berättar för barn om kriser och allvarliga händelser och Lilla Aktuellt förklarar nyheter på ett sätt som barn kan förstå.

Men det räcker inte att bara ge barn information. Barn måste också få ställa frågor, berätta om sina erfarenheter och vara med och påverka.

Den viktigaste lärdomen

Coronapandemin visade att barn kan förstå svåra frågor och ta stort ansvar. Men den visade också att vuxna ibland fattade stora beslut om barns liv utan att först

fråga barn vad de tyckte. Det behöver bli bättre.

Vuxna kan inte utgå från att de redan vet vad som är bäst för barn. De behöver fråga barn, lyssna på svaren och visa hur barnens åsikter har påverkat besluten.

Barns rätt att bli lyssnade på gäller alltid – även när det är kris.

Åland

Sanna Roos

Barnombudsmannen på Åland

Åland har sedan 1991 följt FN:s regler om barns rättigheter som kallas barnkonventionen. År 2014 fick Åland en lag om barnombudsmannen.

Barnombudsmannen hjälper till genom att:

- prata med politiker och vuxna om vad som är bäst för barn
- ta reda på hur barn har det i sin vardag
- se till att vuxna lyssnar på barn
- hjälpa till när man bestämmer om nya regler på Åland så att de blir bra för barn

På Åland bor ungefär 30 800 personer. Av dem är cirka 5 900 barn. Eftersom Åland har självstyre kan man bestämma egna regler om till exempel skola och barnskydd.

Covid-19 och skolan

När pandemin började år 2020 stängdes skolor och många aktiviteter. Det gjorde att barn kunde känna sig ensamma eller oroliga. Många vuxna förlorade också sina jobb. Man var rädd att det skulle bli mer bråk hemma och att färre barn skulle få hjälp av socialtjänsten. Personal inom socialtjänsten och skolan berättade för barnombudsmannen att det blev svårare att samarbeta under pandemin eftersom man inte kunde träffas som vanligt. Regeringen på Åland försökte ändå hålla skolor och fritidsaktiviteter öppna så mycket som möjligt.

Skolorna hade ganska lätt att gå över från undervisning i klassrummet till undervisning på distans. Eleverna hade redan tidigare använt digitala verktyg, som surfplattor och datorer. När fler började använda digitala verktyg blev det lättare för skolor och lärare att samarbeta och hjälpa varandra. Rädda Barnen på Åland märkte också att när vuxna blev bättre på att använda digitala verktyg började de också förstå mer av barnens digitala värld. Genom internet kunde vuxna lättare ge

information till barn, och det blev också enklare för barn att säga vad de tyckte.

Det var ändå svårt att se till att alla barn på Åland fick det bra under pandemin. Barn vars föräldrar arbetade hemifrån kunde ofta få mer hjälp med skolarbetet än barn vars föräldrar behövde åka till jobbet varje dag. En annan svårighet var att skydda barn som hade det extra jobbigt hemma. Eftersom barn fick träffa färre vuxna utanför familjen blev det svårare för dem att få stöd och hjälp när de behövde det. Det blev mycket diskussion på Åland om hur skolmaten skulle ordnas när skolorna var stängda. Olika skolor och kommuner gjorde på olika sätt, och det blev oenighet eftersom det saknades tydliga regler för hur skolor och kommuner skulle göra. För en del barn och familjer var skolmaten mycket viktig.

En del av problemen löstes år 2021 när lagen om utbildning ändrades på Åland. Då blev det tydligare hur undervisning på distans skulle fungera, hur skolmaten skulle ordnas och hur vuxna skulle samarbeta för att hjälpa barn när något ovanligt eller svårt händer i samhället.

Lyssna på barn

När pandemin var som värst gav regeringen på Åland information varje dag om läget. Informationen kunde följas på lokal radio, TV och regeringens YouTube-kanal. Det mesta av informationen var på svenska, och det var svårt att hinna med alla uppdateringar. Det fanns också information om hur vuxna kunde prata med barn om pandemin. Man berättade också om telefon- och chattstöd för barn och unga. Men det fanns inte så mycket information som riktade sig direkt till barn på Åland. Eftersom Åland ligger nära Sverige får många också information därifrån. Sverige och Finland hanterade pandemin på olika sätt, vilket gjorde att många blev förvirrade i början.

Under pandemin hittade man flera bra sätt att lyssna på barn. Regeringen på Åland började ordna onlinemöten med kommuner och organisationer för att prata om hur barn hade det under pandemin och för att dela viktig information. Man ordnade också medborgarsamtal om pandemin. Två av dessa samtal var särskilt för unga. Man ville också undersöka om det gick att skapa grupper på nätet där barn och unga kunde svara på frågor och säga vad de tyckte. Rädda Barnen på Åland hade unga piloter som hjälpte till att göra en rapport där barn berättade för beslutsfattare vad de tyckte var viktigt. År 2021 samarbetade regeringen på Åland med Rädda Barnen för att lyssna på barns tankar om pandemin. Funktionsrätt Åland hjälpte till att starta ett ungdomsråd för unga med funktionsnedsättning. Ungdomsrådet fanns under åren 2021–2022.

Regeringen på Åland har också utsett en barnrättsminister, alltså en minister som är ansvarig för barns rättigheter. Man arbetar med en efterlängtad strategi för barn och unga. Strategin är en plan för hur barns rättigheter ska stärkas på Åland.

Viktigt att tänka på

För att barnens bästa ska komma först i en kris är det viktigt att:

1. Vuxna lyssnar på barn. Om vuxna samarbetar bra i skolan, vården och socialtjänsten blir det lättare att hjälpa barn när det blir en kris.

2. Barns rättigheter är med i alla krisplaner. Platser som är viktiga för barn, till exempel skolor och fritidsverksamheter, ska hållas öppna om det är möjligt.

3. Barn får tydlig information. Informationen ska vara lätt att förstå och ges direkt till barn och unga. Den ska gärna finnas på flera språk. Alla barn ska också ha möjlighet att använda digitala verktyg.

4. Man följer upp hur barn påverkas. Det är extra viktigt att hjälpa barn som har det svårt. Stöd från skolkuratorer, skolpsykologer och skolsköterskor ska vara lätt att få.

5. Det finns tillräckliga resurser. Det behövs pengar och tid för att arbeta för barns rättigheter under lång tid. Då visar man att barns åsikter och rättigheter är viktiga.

Um útgáfuna

Þátttaka á neyðartímum – Bók fyrir börn um rétt þeirra til þátttökue

Gefið út af Norrænu velferðarmiðstöðinni
© október 2026

ISBN: 978-91-89787-39-1
DOI: 10.52746/XVKX6937

Verkefnisstjóri: Merethe Løberg
Höfundar:
Kirsten Sandberg, Professor Emerita, Univeristetet i Oslo og tidligere medlem og leder av FNs barnekomité
Ditte Enemark Sølbeck, siunnersuisuuneq, Meeqqat Pisinnaatitaaffiinut Sullissivik
Shanti Ingeström, utredare, Barnombudsmannen
Wilma Jensén, projektassistent, Föreningen Norden
Andrea Langergaard Nicolaisen, juridisk specialkonsulent, Børnerådet
Merethe Løberg, seniorrådgivare, Nordens välfärdscenter
Sanna Roos, Barnombudsman, Ålands ombudsmannamyndighet
Silje Steinardotter Hasle, seniorrådgiver, Barneombudet
Sigurveig Þórhallsdóttir, yfirlögfræðingur, Umboðsmaður barna
Terhi Tuukkanen, erikoistutkija, Lapsiasiavaltuutetun toimisto/specialforskare, Barnombudsmannens byrå

Útgefandi: Samuel Engblom
Ritstjórar: Merethe Løberg

Uppsetning: Maija Markkula
Myndskreytingar: Maija Markkula, Magnific & Freevectormaps.com

Tilvitnun: Sandberg, K., Enemark Sølbeck, D., Ingeström, S., Jensén, W., Langergaard Nicolaisen, A., Løberg, M., Roos, S., Steinardotter Hasle, S., Þórhallsdóttir, S. & Tuukkanen, T. Delaktighet i kristider – en bok för barn och unga om rätten att bli hörd. Nordens välfärdscenter, 2026.

Nordens välfärdscenter
Box 1073, SE-101 39 Stockholm
Besöksadress: Svensksundsvägen 11 A
Telefon: +46 8 545 536 00
info@nordicwelfare.org

Nordens välfärdscenter
Kajsaniemigatan 13 A
FI-00100 Helsingfors
Telephone: +358 20 741 08 80
info@nordicwelfare.org